

Szabadkán egy nyolcemeletes tömbház első emeletén lakom. Gyakran látom a gyerekeket lifttel fölmenni a hetedik-nyolcadik emeletre. Délutánonként a betonozott parkolón, a benzinszagú autók mellett, a szemétgyűjtők között labdáznak. Sajnálom őket, és megszépült előttem gyermekkorom tanyavilága. Mennyivel egészségesebb környezetben éltem, mint a nyolcadik emeleti lakásba bezárt gyerekek. Most a bezártságot látom sivárnak. És mennyi szépet fedeztem fel a tanyai gyermekvilágomban: amikor szedtem a mezei virágokat, mikor bátyám egyszer baglyot fogott a padláson. Volt tér és levegő. Körülvett bennünket a tiszta természet, hallottuk a pacsirta énekét... Örökre bennem maradt a tanya emléke, az aratók bús énekhangja, a nyári viharok, amint cibálták az akácfákat. Hallani vélem a lovak nyerítését, a bundás kutyák ugatását. Egy kor, melyből kinőttem, de a lelkemben tovább vittem, és ma is bennem él. Van mire visszaemlékezniem.

Még az ürgeöntésre is emlékszem. Egyszer kora tavasszal, mikor a kukoricavetés már pár levelet hajtott, észrevették, hogy egy jókora területen lerágtá az ürge. Öregapa nagy bölcsen kijelentette, hogy ki fogjuk önteni. Megkeresték az ürgelyukat. Aztán vödörkben vizet vittek, legalább kilenc-tíz vödörrel; odaállították őket az ürgelyuk mellé. Ahányan voltak, mindenki nagy botot vitt magával. Mikor a víz és a botok elő voltak készítve, elkezdődött az ürgeöntés. A lyuk nyelte a vizet, gyorsan öntötték, egyik vödörrel a másik után, számoltam: egy, kettő, három, négy, öt, hat, aztán a hetedik vagy nyolcadik vödör beöntött víz után az ázott ürge kidugta a fejét a lyukból. Azóta értem a szólást: Olyan, mint az ázott ürge.

A botokkal agyonverték, elfordultam, hogy ne lássam, csúnya volt. Aztán nagy elégedettséggel vittük az üres vödöröket befelé. A lerágott területen meg újra elültették a kukoricabokrokat. Mekkora nagy élmény lehetett, ha ma, nyolcvanöt évesen is látom az agyonázott ürgét, amint kibújik a lyukból. Hát ki dicsekedhet még ilyen élménnyel, csakis az, aki látott ürgeöntést. Mikor később, iskolázta-tásom folyamán Petőfi Sándorról tanultunk, és megismertem *Arany Lacinak* című versét, talán csak egymagam érttettem meg vagy éltem át a teljes mondandóját. Ma is kedvencem ez a vers, mert öregapámmal mi is nyakon csíptük az ürgét, ahogyan Petőfi is írja.

•

A tanyán élő családokat az élő természet vette körül. Napfény, vihar, időjárási viszontagságok, mindenhez alkalmazkodni kellett. Évtizedeken át kialakult tapasztalatok, megfigyelések alapján előre tudták, mi várható egyes jeles dátumok idején (Medárd-, Illés-nap). Nem hallgatták naponta a meteorológusok jelentéseit, mint manapság, a lemenő nap színeiből is következtetni tudtak a másnapi időjárásra.

Gyerekként ennek a tiszta természetnek a szépsége vett körül. Nem voltak utcabeli játszópajtások, egymagunkban próbáltuk felfedezni a szépet. Milyen öröm volt, mikor kora tavasszal megérkeztek a fecskék. Szinte ünnepnek számított. Az istálló gerendáin öt-hat fecskefészek is díszelgett. Szerettük nézni, mikor építették őket a villámgyors röptű madarak, hihetetlen szakértelemmel és szorgalommal tapasztották, simították lakóhelyüket. Közben csiviteltek, beszélgettek: csak így, csak úgy, fityfirty, fityfirty. A kikelt fiókák etetését órákig tudtuk bámulni a bátyámmal, amint a fecskemama berepült, a fiókák már tátották csőrüket. Ez az ősi ösztön, az állatvilág életmódja ma is szinte megfeythetetlen csoda.

Sok ifjúkori emléket már ködképek borítanak, de a tanyai gyerekkori emlékek végigkísértek egész életem folyamán. A tanyai parasztcsaládok gyermekeiket tisztességes munkára nevelték. Kevés szóval és sok pozitív példaadással. A környezet, ahonnan jöttem, munkára és tisztességre tanított. Ezért külön is hálás vagyok parasztőseimnek. A jól végzett munka öröm, a megelégedés élményét adja. Emlékszem, a tanyán egy-egy nehéz munka (kapálás, krumpliszedés) elvégzése után feltört a megelégedettség érzése. A munkának értéke volt, nemesített, emberré nevelt. Azóta is a jelmondatom: Becsületesen dolgozni, tisztelni az igazat, szeretni az igazságot. Minden felmenőm a föld hozadékából élt. Munkabírásuk páratlan volt. Róluk csak szeretettel és a legnagyobb tisztelettel emlékezhetem.

A tanyán az volt a szokás, hogy minden munkában a gyerekek is részt vettek, nem ültették őket a szobába, hanem aktivizálták. Így tanulták meg a paraszti munkálatokat, a tanyai életvitelt. Arra is emlékszem, mikor a rajzó méheknek kolompoltunk. Még édesapám létesített méhest, öt-hat méhcsaládunk lehetett. A kertben álltak a

•

kaptárok. Édesapám halála után a méhek gondozása is a tizennégy éves bátyámra maradt, mint annyi más munka. Abban az időben még nem a mai módszerrel kezelték a méheket – ma már nem rajzanak ki, mert a méhanyát szakszerűen telepítik. Akkor még időnként kirajzottak. Ilyenkor gomolyodtak, mint a sűrű füstfelhő – gyorsan kolompoltunk, vertük össze a tepsiket, a fődőket, kinek mi akadt a kezébe. A lényeg a zajkeltés volt, mert a nagy zajban nem hallották az anyaméh zümmögését, és nem tudtak elindulni. Ilyenkor jobb híján letelepedtek a legközelebbi fára. Egy szakajtó nagyságú gömbben csüngtek a fán. Alájuk raktak egy kisebb kast, és belerázták őket. Új méhcsalád lett belőlük. Ha véletlenül senki sem vette észre a rajzást, akkor hosszú hömpölygés, gomolygás után megfogtak egy irányt, és örökre elrepültek.

Aktív életem folyamán ezek az élmények szunnyadtak bennem, de most magányos óráimban előtörnek, szinte újra átélem, és látom a régi eseményeket. Még a hosszú kocsikázások is felrémlenek – megnyit kocsikáztunk! – néha még daloláztunk is: „Lassan paraszt, / hogy a kocsi ne rázzon, / hogy a babám / gyöngye szíve ne fájjon!”

Eszembe jut néhány múlt századi látványosság, amely az idők folyamán eltűnt, elavult, kihullott az idők rostáján, és csak az idős emberek emlékezetében él. Ilyen volt a medvetáncoltatás. Nagy csinnadrattával, dobveréssel utcáról utcára vezették a medvét, aki mellső lábait felemelve forgott, tipegett, úgy mondták, táncoltatják a medvét. Az oláhok hozták az állatokat Erdélyből, hatalmas barna medvéket. Szaladtunk az utcára nézni. Az akkori szemlélet szerint érdekes látvány volt.

A másik nagy eseménynek a kirakodóvásár számított. Évente négyszer rendezték a csatornán túl, a Kiserdőnek nevezett erdei térség füves területén. Szenttamáson március 12-én, július 26-án, szeptember 20-án és november 10-én tartották. Ezekre az évszakonkénti vásárookra a falu apraja-nagyja elment. A vásárbán a kislányoknak mézeskalács babát, a kislányoknak mézeskalács lovat vettek, a nagylányok mézeskalács szívet kaptak a legényektől, ez volt a vásárfia. A kanásznak rendszerint fújható, sípoló piros kis pléhkakast vásároltak.

•

Emlékszem, az édesapám halála utáni években, 1937-ben vagy 1938-ban lehetett, nagy tél volt, befagyott a csatorna teljes szélességében. A tavaszi, márciusi vásárra a befagyott csatornán mentek át a vásárba igyekvők. Édesanyámmal és bátyámmal mi is mentünk a vásárra. Nekem érdekes volt, hogy a jégen keltek át az emberek. Mondtam édesanyámnak:

– Mi is menjünk át a befagyott vízén!

De édesanyám megfogta a kezünket, és a hídon át vezetett bennünket; akkor még régi fahíd kötötte össze a csatorna két partját. Nem fogtam még fel, miért nem akarja édesanyám a jégen való átkelést. Irigykedve néztem a jégen menőket. Csupán felnőttként értettem meg édesanyámat, akinek a férje után csak két gyermeke maradt, féltve vigyázott, óvott bennünket, de hogy kockáztatta volna meg, hogy beszakadjon alattunk a jég.

A szenttamásiak között is voltak búcsújárók, zarándokjárók. Gyerekkoromban szeptember 8-án minden évben Doroszlóra zarándokoltak a szenttamási katolikus hívek. Rendszerint olyan családok, amelyeknek betegsége, lelki bánata, fájdalma volt. A doroszlói szent kút a Bácska leglátogatottabb búcsújáró helye, Doroszlótól egy kilométerre található. A szent kút templomának százéves jubileumán, 1974-ben kiadott *Búcsús könyvben* olvastam, hogy az Árpádok korában Bajkút község állt ott. A falu a török időkben elpusztult, de kútja megmaradt az 1807-től följegyzett napló tanúsága szerint, amelyet a doroszlói plébánosok előbb latinul, 1871-től pedig magyarul vezettek. Bács megye 1732-ben keletkezett okmányai szerint a Mosztonga-patak mellett emberemlékezetet meghaladó idők óta létezik egy kutacska, melyet Bajkútnak neveznek. Az első kápolnát 1796-ban építették a szent kút fölé, majd nagyobb kápolnát építettek, amely az égő gyertyák miatt leégett, helyére a tizenkilencedik század közepén a Szűzanya szobrát állították fel.

A szenttamási búcsúsok gyalog mentek Doroszlóra, vitték a templomi lobogókat, de minden évben fogatos kocsi kísérte a zarándokokat. Ha útközben valaki elfáradt vagy beteg volt, és nem tudott gyalogolni, felülhetett a kocsira. Apai nagyszüleim rendszeres búcsújárók voltak; öregapa biztosította legtöbbször a fogatos kocsit.

Ez a zarándoklat már évtizedek óta vallási megnyilatkoztatás volt a szenttamási katolikus hívők körében. Egy régi anekdota is forgott szájhagyományként a búcsúsok között, amit éveken át szívesen mesélgettek. A processzió útközben minden út menti keresztnél megállt, és a hívek énekeltek. Veprődön egy szobor állt a főutcán, de nem tudták, kit ábrázol. Az egyik kiskapuban állt egy asszony, és attól kérdezték meg, milyen szobor ez, melyik szent. A kérdezett asszony német volt (Veprőd német telepes falu volt abban az időben), és azt mondta:

– Ih vásznet. (Ich weiss nicht.)

Erre a búcsúsok elkezdtek énekelni:

– Ó, szent Vásznet, könyörögj érettünk!

Később kitudódott a dolog, és mosolyogva mesélték, hogyan jártak az egyszerű búcsújárók.

Mikor édesanyám özvegységre jutott, nagy bánatában csatlakozott a búcsújárókhoz. Ez 1937-ben vagy 1938-ban lehetett. A kislányát is magával vitte, tizenegy-tizenkét éves voltam. Nagy esemény volt számomra. Ha elfáradtam, felültem a fogatos kocsira. Bevett szokás szerint a búcsúsok megaludtak Veprődön családkoránál, és másnap délelőtt értek Doroszlóra. Rendszerint részt vettek a szentmisén, mosakodtak a szent kútnál, vizet gyűjtöttek az otthon maradtoknak. Azért említem ezt a zarándoklatot, amely ma is él az emlékezetemben, mert sokszor felidőzött bennem az elköszönés Szűz Máriától, ahogyan a lourdes-i Mária-szobor előtt letérdelve énekeltek a hívek. A búcsújárók főleg asszonyok voltak, tiszta szívből énekeltek és sírtak. Búcsúének a lourdes-i Mária szobor előtt:

*Isten veled, Szűz Mária,
Mennyei kinyíltott rózsa,
Isten veled Anyánk,
Égi, nagy Patrónánk.*

*Isten veled, Szűz Mária,
Mindannyiunk édesanyja,
Add ránk áldásodat,
Egek királynéja!*

•

Egyszer csak azt láttam, hogy édesanyám is zokog. Alig értettem, miért sír, én már örültem, hogy megyünk haza, fogtam a búcsúfiát, a mézeskalácsból font színes rózsafüzért és egy mézeskalács lovat, amelyet a bátyámnak vettünk. Csak felnőtt fejjel fogtam fel teljes valóságban, miért sírt édesanyám (és a többi asszony) – elsírta szomorú özvegységét, magáraulaltságát, kétségeit, hogy mit hoz a jövő... Édesanyám otthon sohasem sírt előttünk, de a Szűzanyának kiöntötte a bánatát. Később megfejtettem a titkát: nagy kamránk volt, és időnként, ha bement a kamrába, becsukta az ajtót, s mikor kijött, láttam, hogy könnyes a szeme. De előttünk nem sírt, csak törődést és szeretetet kaptunk tőle. Mindent biztosított részünkre. Egyszer valamelyik rokonunk megjegyezte:

– Minek ennyi ruha nekik?

Édesanyám azt felelte:

– Ne érezzék, hogy nincs édesapjuk.

Most visszagondolva, bizony nagyon nehéz élete volt édesanyámnak, de sohasem panaszkodott senkinek. A szállási özvegység kétszeresen nehéz, ott fizikai munkát kell végezni, hiányzik az erős férfikéz. Ha nagymisére mentünk a templomba, nagyon szépen énekelt a hívőkkel, szép csengő hangja volt, de otthon nem nótázott, csak dolgozott reggeltől estig. Köszönöm, hogy ilyen édesanyát adott nekem a sors!

Még néhány emlékfoszlány gyermekkorom tanyavilágából. A szállásokon eseményszámba ment, mikor az edényfoltoszó jött, úgy mondták, jön a drótos tót. A kilyukadt nagy fazéokra pár dinárért foltot tett. A másik szállásokat látogató iparos az úgynevezett táskás, egy apróságokat áruló vándorkereskedő volt. A nyakába akasztva hordta a portékáját egy dobozféleségben. A dobozában tűt, cérnát, inggombot, gyufát, piros sípoló fémkakast, zsebtükröt, szagos szappant vitt; mindenféle apróságot. Minden tanyán vetek tőle valamit. Erre a házalóra azt mondták, hogy jön a bosnyák. Nem tudom megmondani, honnan jöttek, vagy hová tartoztak. Gyalog járták a tanyákat, de abban az időben sűrűn lakott volt a tanyavilág. A huszadik század első felében volt a tanyák fénykora. Szinte presztízsnak számított a tanya; tanya nélkül nem volt igazi paraszt.

Akkoriban születhettek a *Ki tanyája ez a nyárfás?* és a *Megfordítom kocsim rúdját...* kezdetű dalok.

Hozzánk a legközelebbi szomszéd szállás a Nikolić-tanya, Milan bácsi és Lenka néni tanyája volt. Lenka néni jóval fiatalabb volt édesanyámnál, de minden örömét, bánatát édesanyámnak mondta el. Magyarul nem sokat tudott, ezért szerbül beszélt, édesanyám meg magyarul mondta, és szóról szóra megértették egymást. (Az idegen nyelvet könnyebb megérteni, mint beszélni.) A nép között soha nem is volt megkülönböztetés, gyűlölet, azt mindig a politikusok csinálták, gerjesztették. Közel állt a tanyánkhöz Radics, a nagy Dunderski majorság. Még láttam, amikor ökrökkel szántottak, tíz-tizenkét ökrös fogat követte egymást; a tagbaszakadt béresek meggörnyedve lépkedtek az ekék után. Az uraság saját cséplőgéppel rendelkezett, még augusztus végén is hallatszott, amint zúgott a gép, csépeltek a temérdek búzatermést. Mennyi régi emlék, és mennyit változott azóta a világ!

A Kipovónak nevezett szenttamási határrészben, a tanyánktól nyugati irányban körülbelül egy kilométer távolságra állt a katonai kilátótorony. Közvetlenül az első világháború után építették, és katonai kilátónak használták. Több mint húsz méter magas volt, erős betonalapzatra épült, és három emelete, azaz platója volt, ahol a megfigyelő állhatott. A tetejéről egészen Verbászig és az óbecsei határrészig is ellehetett látni. (Talán inkább az északi határ területét figyelték.) Alakra és magasságra olajfúró toronyra emlékeztetett, csak gerendákból épült. Minden katonai térképen jelölték. Gyermekkoromban már nem használták, de nem is bontották le. Gazdagította a vidék panorámáját. A környékbeliek messzelátónak nevezték, és a végtelen kiterjedésű határrészben így tájékozódtak: a messzelátó környékén, közelebb a messzelátóhoz, túl a messzelátón... A messzelátó látképe mélyen él emlékezetemben, mert célpontként feltüntetve már messziről jelezte, hol van a tanyánk. Hozzátartozott a táj képéhez. 1968-ban egy hatalmas viharban ledőlt. A környékbeliek elhordták a gerendáit. Egyes tanyákon a kerítésbe építették, mások az udvarban nosztalgiaoszlopot emeltek a maradványaiból. Hogy a torony mennyire katonai objektumnak számított, bizonyítja,

Édesanyám leány korában
járt templomba

Édesanyám, ahogyan
emlékezetemben él (1939)
Özvegységében élete végéig
fekete ruhában

•

hogy 1999-ben, a NATO-bombázások idején bombát dobtak rá. Állítólag a bomba nem robbant fel, de a torony akkor már nem is állt. Ez is jelzi, hogy a kilátótorony a helyi katonai térképen jelölve volt. A betonalapzatok még manapság is jól láthatók, 1,20 centiméter magasak és 60 × 60 centiméter szélesek. Ma már csak ennyi emlékeztet a valamikori kilátótoronyra, a nevezetes messzelátóra.

Elemista koromban apai nagyszüleimtől jártam iskolába. A mai Prizreni utcában laktak. Szép, széles utca, és abban az időben sok hasonló korú gyerek élt a környéken. Osztálytárs is: Gaál Erzsike, Hodoniczki Katica, Szögi Rózsika... Mikor kitavaszkodott, jó időben estefelé összegyűltünk, közösen játszottunk az utcán, leginkább a cicafát szerettük játszani. Kijelöltünk három akácát (ez alkalmas volt, mert magas a törzse), ezek között folyt a játék. A középső fánál állt a cica, a jobbra és a balra levő fáknál álltak az egerek. A játék menete: az adott jelre az egereknek helyet kellett váltani, cserélni, vagyis az egyik fától átszaladni a másik fához, de közben a cica igyekezett egeret fogni, akit megfogott, az lett a cica. Nagyon jó csoportos játéknak bizonyult. Később, ha terepen voltunk, az osztályommal is játszottam. A fiúk az utca másik végében játszottak, leginkább *Adj, király, katonát!* vagy az *Utolsó pár, előre fuss!* nevű játékot. Mikor megszólalt az estéli – nyolc órai – harangszó, mindannyian szaladtunk befelé, ez a szokás járta. Az estéli harangszó után elcsendesedett az utca. A szabályokat be kellett tartani, nevelésünk következetes volt, ehhez hozzászoktunk, így volt természetes. Az utcabeliek ismerték egymást. Iskolába menet és jövet mindenkinek köszöntünk. A nevelés magába foglalta az idősek tiszteletét. Ezt a természetes, vagyis következetes bánásmódot nem is lehet összehasonlítani a mai nevelési formákkal.

A szabadkai tömbházak környékén, ahol lakom, nincs is játszótér. Nem a levegőn szaladgálnak a kisiskolások, hanem negyven-ötven négyzetméteres lakásokban ülnek a számítógép előtt. Aztán a kötelező iskolai vizsgálatok után a statisztikai adatok alapján megállapítják, hány százalékos a lúdtalpas és a rossz testtartású gyerekek aránya. A tanyán csendes volt az élet, de mindig akadt elfoglaltság, teendő, s a nevelés szempontjából ez nagyon pozitív környezetnek

•

•

bizonyult. Nagyon lényeges a munkára nevelés. A munkaszeretemet a tanyáról hoztam, ott nem volt parancs, hanem példaadás, édesanyám mindig elől járt a munkában, s mi a bátyámmal követtük – én mint leggyöngébb esetleg csak a zsák száját fogtam, amíg rakták bele a terményt, de segítettem, és együtt fejeztük be a munkát. Ma másként élnek a családok, voltak tanítványaim, akiknek a nyakában lógott a kapu- vagy lakáskulcs. Én gyermekkoromban bármikor hazaértem, édesanyám mindig otthon tartózkodott, és szeretettel fogadott. Mindig együtt étkeztünk. Bizonyára ezért volt erősebb a kötődésem édesanyámhoz, mint a lányomnak hozzám. Engem már a hivatásom kötött le, a nap legnagyobb részében távol voltam a családtól. Most van időm elemezni a nevelési módokat, és fontosnak tartom a család nyújtotta értékeket. Az én gyermekkoromban a család a maga egyszerűségében megadta a nevelés alapelveit, összetartásra és munkára nevelt. Az unokáim gyermekkorát figyelve látom, hogy ők már kiskoruk óta önálló életet élnek. Úgy tűnik, az elkövetkező generációk élete már szülői ráhatás nélküli és szeretetben szegény lesz.